

KÜLTÜR BAKANLIĞI
HALK KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA ve GELİŞTİRME
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI: 164
SEMİNER, KONGRE BİLDİRİLERİ DİZİSİ:34

**IV. MİLLETLERARASI
TÜRK HALK KÜLTÜRÜ KONGRESİ
BİLDİRİLERİ**

I. CİLT
Genel Konular



ANADOLU HALK DİLİNDE TÜRKÇE ÇİÇEK ADLARI

Sabiha TANSUĞ
(Türkiye)

Türkçe çiçek adları, ciddi ve ilginç bir konudur. Çünkü, bazı yabancı dil uzmanlarına ve Türkologlara göre, literatürlerde Türkçe çiçek adlarına pek rastlanılmıyormuş. Bizim kullandığımız çiçek adları, daha çok Arapça ve Farsçaymış....

Oysa, bu toprakların ovasında, yaylasında binbir çiçek açar. Ve halk, yüzyıllardır bu çiçeklerin içinde doğar büyür... Dolayısıyla, çiçeklere, kendi öz dilinde ad vermemiş olması imkânsızdır; mantık dışıdır...

İşte böylesi bir düşünceyle, bazı yörelerimizin Türkmen ve Yörük köylerine gittim. Oralarda, çiçeklere çok değişik adlar verdiklerini gördüm. Bahçe, saksı ve özellikle kır çiçeklerine verilen adların bir çoğunu, o güne kadar hiç duymamıştım. Bunların bazıları bir hayli açık saçıkta. Ama çoğunluğu, doğayla ve insan yaşamıyla bağlantılıydı. Daha çok benzetmeye, yakıştırmaya dayanıyordu; köylünün kendine özgü esprili, doğal düşünme yeteneğini kanıtlıyordu.

Örneğin baharda tüm doğayı donatan "papatya" ile "gelincik"e verilen adlara bakalım...

"Papatya" : **akbaba, ak çiçek, balı balcı, gelin ali, cici don, ibi bohça...** "Papatya"nın irisine **oğlan göbeği...** ufak olanına **bodur oğlan...** Evlerin toprak damında açanlarına **dam çiçeği...**; başka bir türüne **karga çiçeği...** Edremit yöresinin Tahtakuşlar köylüleri, yoğurt mayaladıklarında yoğurdun üzerine bir tutam "papatya" koyarlar; bu nedenle "papatya"ya **yoğurt çiçeği** demişler.

"Gelincik"e verilen adlarsa şunlar : **gangülüz, güngülüz, patlan-geç, çoban gülü, tava patlatan, çattım çanak, gelin çiçeği...**

İşte bizim çok iyi bildiğimiz "papatya" ile "gelincik"e bile çok değişik adlar verildiğini görüyoruz. Tabii bu adlar, yörelere ve köylere göre değişiyor da.

Köylüler, "lâle"ye **gardaş ganı, albur** diyorlar... "nergis"e **nazlı kız, uslu kız, çanacık, çayır çiçeği...** Dağlarda, taş aralarında açan "menekşe"ye **çoban çoluk...** beyaz olanına **kar topu...** Mart ayında yeşil çimenlerin arasından "çiğdem" gibi çıkan beyaz çiçeklere de **yoğurt çiçeği** deniyor... Aynı aylarda kırlarda açan pembe bir çiçek vardır, ona **değirmen çiçeği** adı veriliyor. Zaten buna dikkatle bakıldığında, hakikaten değirmeni anımsattığını görürüz. Baharda, taş aralarında açan bir kır çiçeğine **horoz kuyruğu...** Diğer bir kır çiçeğine **arapta** diyorlar.

"Yonca"lara verilen değişik adlar: **paralı dirfil**, tohumunu paraya benzetmişler... **Pamuklu dirfil**, beyaz çiçeği pamuğu anımsatmış... **Datlı dirfil**, bu pembe renk çiçeğin dibini emerseniz ağzınıza hoş bir tat gelir. Bazı yörelerde buna **emzik çiçeği** de deniliyor... **Sarı dirfil**... **Tuğralı dirfil**... **Düdük çiçeğinin** sapları ve çiçeği uzundur ve incedir. Baharda gençler, bu zarif çiçeği koparıp dudakları arasına alırlar, üfleyerek hafif bir ses çıkartırlar. Böylece, kızlara sevgilerini açıklarlar... Dağlarda, nisan ve mayıs ayları, taşlar arasında açan **katır kuyruğu** veya **at kuyruğu** vardır. Ayrıca **katır tırnağı**, **kedi tırnağı** mor mor açar...

Baharda bazı yörelerde Hıdrellez sıraları açan **kangal** veya **kireçli** denilen sert ve uzun saplı bir çiçek olur. Hıdrellez sabahı köylü, gün doğmadan kalkar, bu çiçeği koparır. Eline, koluna, dizine, sırtına bununla vurur "bedenime kuvvet ver" diyerek. (Aynı geleneği bugün Batı Trakya Türkleri de sürdürüyorlar)

Edep çiçeği veya **ar namus çiçeği** ile ilgili şöyle bir inanç var. Bu uzun saplı çiçek, beyaz renktedir. Orta göbeğinde siyah bir leke bulunur. Eskiden siyah leke çok daha büyükmüş, zamanla küçülmeye başlamış. Köylü, küçülmeye olayını toplumda ar ve namusunun kaybolmasına bağlıyor. Ve; siyah leke tamamen kaybolduğunda, kıyametin kopacağına inanıyor. Bu çiçeğe, Karaburun yöresinde **şemsiye çiçeği** de deniliyor...

Kırlarda açan **kara göbek** soğanlı bir çiçektir... **Bal çiçeği** veya **balı** ya da **balcık**, taş aralarında, ağaç altlarında açar. Örneğin, Yunt Dağı bölgesinin genç erkekleri **bal çiçeğinin** yapayını hazırlarlar, başlarına takarlar, yaşamları bal gibi tatlı geçsin diye. Ve bu bölgenin köylüleri şöyle derler: "Ye **balcığı**, iç suyu, ağzım dönsün bala..." **Keklik küpesi**; ağaç altlarında açar... **Pamukluk**; fundaların çiçeğidir... **Amatlılar**; zeytin ağacı dibinde açar... **Deli çiçek**; ağustosta Ege'de açar, toprağın en kuru olduğu bir zamanda. O sıra tutulan ve çok lezzetli olan Çipura bahğine da "deli balık" adı verilir.

Kırlarda açan yabancı "gül"e **bozamık** veya **pamlıkla**, **kuş burnu**, **ayı gülü**, **yaban**, **yavru ağzı** adları veriliyor. Bahçenize bunu ekip "gül"e aşılırsanız, çiçek sıhhatli ve uzun ömürlü olurmuş. Yaşlı köy kadınları hâlâ böyle yapıyorlar pek çok yörede...

Genger... **Kız düğmesi**... **Sığır kuyruğu**... **Şabla**... **Konburdaklı**... **Mantı dikenli**... **Koyun otu**... **Kedi kulağı**... **Güneşik**... **Bal mahmut çiçeği**... **Geven**...

Birçok yörede "zakkum"a **ahu** diyorlar... Karaburun'daysa **ay çiçeği** adını veriyorlar... **Düdük çiçeği**...

Bahçe ve saksı çiçeklerine verilen adlara da kısaca bir değinelim. "şebboy"a **ana kokusu** veya **mantı**... "zambak"a **susam**... "fesleyen"in irisine **eşek kulağı**... "kasımpatı"na **patlak**... Küçük "karanfil"e, **çatlak**...

Koyun gözü... **Atlas çiçeği**... **Kadife çiçeği**... **Horoz ibiği**... **Hanımel**...

Köylü, "ıtır"a **gül yağı** adını veriyor. Çünkü "ıtır"ı sütlaca, muhal-

lebiye, üzüm hoşafına, pekmeze pişerken atıyor. Böylece bu yemekler gül kokuyor...

Kavgenger... Şappak... Acem borusu... Japon gülü... Kaymakam çiçeği... Atatürk çiçeği... Paşa düğmesi... Efe bıyığı... Yedi eltiler... Kirli gülsüm... gibi toplumda iz bırakmış kişiler veya ülkeler de çiçeklere ad olmuş...

Kaynana dili... Kaynana yumruğu... Yılan dili... Yılan yastığı... Nişan bohçası... Gelin Bohçası... Gelin yanağı... Gelin tacı... Fırıldak çiçeği... Cam güzeli... Küçük orospu... Ceylan... Küpe çiçeği... Ortanca... Güne bakan... Çilli kız...

Hidrellez çiçeği...

Halı dokuyan çiçeği...

Boz yavşan çiçeği...

Bazı yörelerde, "aslan ağzı"na **dil damak çiçeği** deniliyor...

Boy çiçeği veya **boy bos çiçeği**...

Ana kokusu her yörede başka tür bir çiçeğe denir, bu ister bahçe çiçeği ister kır çiçeği olsun. Ama hepsinin çok güzel kokusu olur...

Kirse çiçeği, Edremit'in Tahta Kuşlar köylüleri tarafından kullanılır. Köyün yakınındaki bir kilise yıkıntısında açan çiçeğe denilir.

"Pelin"e verilen isim **ak çiçektir**...

Akşam ezanı vakti açan bir çiçek vardır. Bu sarı renk, zarif çiçek tam ezan okunurken açmaya başlar ve aynı nedenle adı **ezan çiçeği**dir...

Akşam sefası... Akşam sabah sefası... Gelin duvağı... Ateş çiçeği... Sepet çiçeği... Boncuk çiçeği... Altın çiçeği... Göz yaşı çiçeği...

Mum çiçeği... Bu çiçeğe verilen diğer adlar ise **buz çiçeği** ve **çarkı felek çiçeği**dir...

Saat çiçeği... Paşa sırması... Mine çiçeği... Gelin serpmesi... Rozet çiçeği... Zıpçıktı çiçeği... Onbray çiçeği... Hatmi... Gül hatmi... Kara fatma... Fatma gül... Halk dilinde böyle yakıştırmalı, benzetmeli daha yüzlerce çiçek adı vardır. Ayrıca böylesi çiçek adları oyalara, nakış örneklerine, dokumalara, çorap motiflerine, halı kilim desenlerine de geçmiştir.

Ve bazı törenlerde, adını verdiğimiz çiçekler, büyük bir sevgiyle kullanılır. Örneğin Ege Türkmen köylerinde yere kurulan "muhabbet sofrası"nın dört köşesine, mevsim çiçeklerinden hazırlanmış demetler yerleştirilir özenle. Ve Ege köylerinin Türkmen kızları, meyve, çerez tabaklarını çiçeklerle süslerler; sevdikleri delikanlının önüne bırakırlar. Böylece, sevgilerini çiçeklerle belirtmiş olurlar topluma.

İşte böyle kurulmuş "muhabbet sofrası"nda Pir Sultan Abdal'dan, Yunus'dan, Karacaoğlan'dan (çiçekleri dile getiren) şüirler okunur...

PİR SULTAN ABDAL :

El ettiler turnalarla kazlara
Dağlar yeşillendi döndü yazlara
Çiğdem takınsın söyleyin kızlara
Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın

Emek çektim bir ev yaptım erenler
Yine bu güzele bildiremedim
Bahar geldi çiçek bitti ot bitti
Toprak güldü, taşı güldüremedim.

Pir Sultan Abdal'im dağlar ben olsam
Üstü mor sümbüllü bağlar ben olsam
Âlem çiçek olsa arı ben olsam
Dost dilinden tatlı bal bulamadım.

YUNUS:

Ey aşk eri aç gözünü
Yeryüzüne eyle nazar
Gör bu lâtif çiçekleri
Bezenüben geldi geçer

Bü dervişlik dedikleri
Taze açmış güle benzer
Dokunduğunu tazeler
Seherde esen yele benzer.

Bir bahçeye girmek gerek
Hoş teferrüç kılmak gerek
Bir gülü yaylamak gerek
Hergiz el gül solmaz ola.

KARACAOĞLAN :

Tülü maya yürüyüşlüm
İspir balaban bakışlüm
Yayla çiçeği kokuşlüm
Nergis topla benim için

Senin methin eder diller
Pâyine yüz sürer kullar
Yanağın üstüne güller
Sokan dilber kiminsin sen

Elifim uğru nakışlı
Yavru balaban bakışlı
Yayla çiçeği kokuşlu
Kokar Elif Elif diye

Türkmen evinde ölüm olunca, herkes elinde bir tutam çiçekle gelir, ve çiçeği ölünün üzerine bırakır. Onunla vedalaşır. Hidrellez'de, bayramlarda mezarlar yine çiçeklerle donatılır. Çünkü doğayla iç içe yaşayan bu köylüler, çiçeklerin önemini, eskilerdenberi çok iyi bilirler.

Köylü kızları baharda, gelincik tomurcuklarını **tülücükleri** toplarlar. Önce bunları bir bir açarlar. Ve içindeki kırmızı, pembe yapraklara şekil verirler. Böylece, pembe duvaklı, siyah saçlı, başı tuğlu bir büst oluşur.

Sonra, içi kırmızı elbiseli, üzeri yeşil cübbeli bir alt yaparlar yine "gelincik" çiçeğinden. Bu iki beden parçası, süpürge çöpüyle birleştirilir. Ve sonunda, ortaya, gelincikten minyatür bir bebek çıkar. Gelincikten bu bebeğe, bir de damat yapılır. Damadın başı siyah saçlıdır ve tuğludur.

Doğayla iç içe yaşayan bu insanların, bu tür fantezilere erişmiş olmaları düşündürücüdür. Zaten çiçek adlarına da bir çok olay karışmıştır. Toplumda iz bırakan kişiler, ülkeler, doğa olayları, her türlü hayvan, sevilen ya da seilmeyen olaylar da etkilemiştir çiçek adlarını.

SONUÇ

İşte, tüm Anadolu düzeyinde gezip araştırsak, halkın kullandığı böylesi (yakıştırmalı, benzetmeli) çiçek adlarını toplasak ne kadar anlamlı ve zengin bir Türk dili ortaya çıkarmış oluruz. Ve bunun yanında, halkın zengin geleneğini de aydınlığa kavuşturmuş oluruz.

Hacı Bektaş Veli'nin dediği gibi

Ara bul, araştırı açık bir sınavdır.